

DOI: <https://doi.org/10.52258/stthtr.sup.02.08>

Júdás alakja a passiójátékokban és a szakrális népi hagyományban

DIÓSI DÁVID

Babeş-Bolyai Tudományegyetem –
Római Katolikus Teológia Kar, Kolozsvár (RO)
david.diosi@ubbcluj.ro

A Mesterét eláruló tanítvány, iskarióti Júdás alakja nemcsak a nagycsütörtöki római katolikus liturgiában, nevezetesen az utolsó vacsora emlékére bemutatott esti szentmisében¹ és éjszakai-hajnali zsolozsmában² (*officium tenebrarum*) játszott fontos szerepet, hanem (negatív) főszereplője volt az egykori passiójátékoknak is. A vallásos népi hagyomány úgyszintén gazdag a különböző Júdás személyéhez köthető szokásokban. Jelen tanulmányunkban az utóbbi kettő rövid, átfogó bemutatására vállalkozunk.

A passiójáték és a liturgia között sok közös érintkezési pont és interferálás létezik, kiváltképp a mimetikus elemek terén. Elegendő csupán a liturgia „teátrális”-mimetikus elemeire utalnunk, amelyek

1 Vö. Diósi D.: *Nagycsütörtök mint az árulás emléknapja (is). Júdás-portré a nagycsütörtöki liturgia „reflektorfényében”: I. Szentmise*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 23 (2020), 211–230.

2 Vö. Diósi D.: *Nagycsütörtök mint az árulás emléknapja (is). Júdás-portré a nagycsütörtöki liturgia „reflektorfényében”: II. Zsolozsma*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 24 (2021), 129–146.

– főleg a nagyheti szertartásokban – jelentős részt tesznek ki (pl. a virágvasárnapi körmenetkor a pálmaágak lengetése, valamint a ruhák leterítése; nagycsütörtökön a lábmosás szertartása stb.). Mégis a ket-
tő egymástól lényegesen különbözik. Két fontos ténymegállapítást
rögtön a legelején le kell szögeznünk: egyrészt a passiójáték kezdet-
től fogva az egyház liturgiája mellett (!) és nem helyett (!) létezett,³
másrészt pedig mindig is több volt egy egyszerű megszokott szín-
házias darabnál, amiért egyáltalán nem meglepő, ha a középkorban
egyenesen „istentiszteletnek”⁴ nevezték ezeket. A passiójáték lénye-
gében a szendvedéstörténet mimetikus ábrázolására összpontosít,
szemléltetni akarja a hívek számára az üdvtörténet minden olyan
lényeges eseményét, amely a passió bemutatása szempontjából nél-
külözhetetlennek tűnik, s ugyanakkor az együttérzést (compassio)
erősítve a nézők lelkében, sarkallni akarja a jelenlévőket saját üd-
vösségük munkálására. A néző egyesülni kíván a szenvedő Krisz-
tussal (Christus passus), emocionálisan át akarja élni egyenként a
Megváltó szenvedéstörténetének különböző aktusait és szavait.⁵
Számára tehát a szenvedéstörténet imaginatív megjelenítése a fon-
tos.⁶ Ezzel szemben a liturgia lényege – habár tartalmaz mimetikus
elemeket is – az anamnézis, s mint ilyen, szakramentális esemény,

3 J.-D. Müller: *Mimesis und Ritual. Zum geistlichen Spiel des Mittelalters*, in: A. Kablitz (Hrsg.): *Mimesis und Simulation*, Freiburg 1998, 541–571, 543.

4 A „Gottesdienst” kifejezést olvashatjuk abban az 1470-ben Frankfurt városi tanácsához intézett kérvényben, amelyben a passiójáték előadásának engedélyeztetését kérik. Mondanunk sem kell, hogy ebben az időben a „Gottesdienst/ istentisztelet” kifejezés definícióját nehéz megfogalmaznunk. Így összefüggésünkben egy jó adag terminológiai bizonytalanság nem rejthető véka alá. Mégis úgy gondolom, hogy ez a kifejezés – még ha csak talán a köznyelvben is – jól tükrözi azt a hozzáállást, amelyet a kor embere ezen műfaj irányába tanúsított. Az idevágó idézetet lásd: St. Wahle: *O liebes folck, sage mir an: was han ich dir zu leide getan. Auf der Spurensuche einer Wirkungsgeschichte der Improperien in spätmittelalterlichen Passionsspielen*, in: A. Gerhards – St. Wahle (Hrsg.): *Kontinuität und Unterbrechung. Gottesdienst und Gebet in Judentum und Christentum* (Studien zu Judentum und Christentum), Paderborn u.a. 2005, 173–212, 179.

5 Vö. A. Angenendt: *Liturgik und Historik. Gab es eine organische Liturgie-Entwicklung?* (QD 189), Freiburg – Basel – Wien 2001, 157.

6 Vö. Müller: 556.

vagyis „objektív emlékezet”, amely – bár a szimbólumok fátyla alatt történik, mégis – valós jelenlétet biztosít.⁷ A liturgikus ünneplés által nemcsak a múlt eseményeire emlékszünk, vagyis ez nemcsak egy gondolati síkon történő, szubjektív visszaemlékezést jelent, hanem általa a múltbeli üdvtörténeti események jelenvalóvá és hatékonyává válnak.⁸ A liturgikus anamnézis számára nem szükséges a megidézett esemény „újra-játszása”, konkrét testi „újra-élése”. A liturgiában a mimézis az anamnézis szolgálatában áll.⁹ Habár láthatjuk, hogy kontextusunkban a mimézis kontra anamnézis fogalompár kizárólagos ütköztetésével nem megyünk sokra, kettőjük egymáshoz való viszonya mégis sokat elárul a két „műfaj” lényegéről.¹⁰

Júdás mindegyik passiójátékban elmaradhatatlan negatív példaként szerepel. Ő a gonosz megtestesítője, a gonoszság prototípusa, az ördög cinkostársa, az isteni kegyelmet megvető, pénzsóvár áruló. Alakja hozzátartozik – akárcsak a sötétség a fényhez – Jézus alakjához.¹¹ Ugyanakkor az ő alakjára vetül ki mindaz a rossz és gonosz, s annak minden árnyalata, ami egy keresztény ember számára kerülendő és elvetendő.¹² Személye a jó keresztény ember szöges ellentéte, tette pedig homlokegyenesen ellenkezik a keresztény

7 Vö. O. Casel: *Krisztus misztériumos jelenléte a miseliturgiában* (ford. Dobszay L.), in: Magyar Egyházzene 6 (1998/1999), 3–9, 4.

8 Vö. Dolhai L.: *A liturgia teológiája*, Budapest 2002, 15.

9 A mimézis és az anamnézis liturgioteológiai kategóriáiról részletesebben: O. Richter: *Anamnesis – Mimesis – Epiklesis. Der Gottesdienst als Ort religiöser Bildung* (APrTh 28), Leipzig 2005; A. Gerhards: *Mimesis – Anamnesis – Poiesis. Überlegungen zur Ästhetik christlicher Liturgie als Vergegenwärtigung*, in: W. Fürst (Hrsg.): *Pastoralästhetik. Die Kunst der Wahrnehmung und Gestaltung in Glaube und Kirche* (QD 199), Freiburg 2002, 169–186.

10 Ezért fogalmaz ma is egyöntetűen az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció által kiadott *A népi jámborság és liturgia direktóriuma* (2002), amikor a következőket írja: A misztériumjátékokkal kapcsolatban el kell magyarázni a híveknek azt a fontos különbséget, amely a „bemutatás” mint mimézis és a „liturgikus szertartás” mint anamnézis, vagyis a szenvedés üdvtörténeti eseményének misztikus jelenléte között van, 144.

11 Vö. Fabiny T.: *Júdás, az elveszett tanítvány*, Budapest 2023.

12 Vö. U. Luz: *Júdás az Újszövetségben* (ford. Benyik Gy.), in: Keresztény Szó 18 (2007/3), 1–5, 5.

életideál. Legfőbb negatív szereplőként több alkalommal is láthatják őt a nézők a színpadon. Külön jeleneteket szentelnek az árulás leglényegesebb mozzanatainak, melyek a következők: Júdás megkísértése az ördög révén, maga az árulás jelene, Jézus elfogatása az Olajfák hegyén, majd pedig Júdás siralma, valamint az áruló pokolba kerülése. Az ördögök szerepeltetésének kettős funkciója is volt a passiójátékokban.¹³ Egyrészt – mint bukott angyalok (vö. Jel 12,7–13) – ők Isten és az ő országának megszemélyesített ellenségei: ők a kísértők és a rossz okozói. Másrészt bohócok is, akik ízes humorral (népi szólások, hujjogtatások, tánc) „végzik munkájukat”. Júdással is gúnyolódhatnak az ördögök, amikor azok Júdás halálakor a felmetszett hasából kilógó „tarka belein” vidulnak.¹⁴

A donaueschingeni (15. század), valamint az 1751-es csíksomlyói passiójátékban maga az ördög köti fel Júdást, majd pedig „tarka beleiben” gyönyörködik.¹⁵ Az 1768-as csíksomlyói játékban a démon szájából a következő szavakat halljuk:¹⁶

*Nézzétek, Júdásnak be tarka a béle!
Soha többször nem vólt kezünkben é féle
(Actus III. Scena 3).*

13 „A középkori nézőre azonban egész más hatást gyakorolhattak, mint a modern olvasóra. Mi szerepüknek inkább csak komikus voltát érezzük, de akkori hatásuk sokkal összetettebb lehetett, különös, borzongató és mégis jóleső érzés, amelyet az ilyesfajta lények még ma is keltenek bennünk. Ott mozognak mindegyre a nevetés és rettegés pszichológiai határán és ami szenny és durvaság csak volt a darabokban, az is az ő szférájukba tartozott. Talán akkor érthetjük meg legjobban szerepüknek félelmet keltő és komoly oldalát, ha az egykorú képzőművészeti alkotások szörnyű ördögábrázolásait vesszük szemügyre.” Dömötör T.: *A passiójáték. Összehasonlító tanulmány a német irodalom köréből* [Minerva-Könyvtár 104], Budapest 1936, 66.

14 Vö. Medgyesy S. N.: *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere* (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria. Magyar Ferences Források 5/ Művelődéstörténeti Műhely. Monográfiák 1), Piliscsaba-Budapest 2009, 136.

15 Vö. Dömötör: 61.

16 Medgyesy: *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák*, 136.

Majd lelkének elhurcolása közben a démonok kórusa (rendezői utasítás: daemones omnes cantant) a következő versszakot éneklik:¹⁷

*Hajja, Hujja, pajtás, ím moston őőrüljeteK,
Júdást kezénél fogva tanerba vesséteK,
Ha mestere sem tetczet, á papság sem kellett,
Pokolba vigyéteK!*

(Actus III. Scena 3. Záróversszak)

Júdás a „senki” embere. Még az ördög is cinikus vele. Mi több: nemcsak csipkelődik vele és csúfot űz belőle, hanem meg is bünteti. Júdást ugyanis az 1736-os csíksomlyói színjátékban a démonok megverik.¹⁸ A logika kézenfekvő: Júdás árulása Lucifer vesztét is jelenti. Ugyanis ha nem árulta volna el Jézust, a Megváltó nem került volna a főpapok kezére és nem feszítették volna keresztre. Márpedig Krisztus kereszthalálával az ördögök vezérének a hatalma is megtört. Az 1723-ban bemutatott passiójáték 9. Stációjában maga Szűz Mária is konfliktusba kerül Júdással. Az Üdvözítő Anyja szidja az árulót hangoztatva neki, hogy adott volna akár 300 ezüstöt is, csak ne árulta volna el az ő szent Fiát.¹⁹ Az 1746-os misztériumjátékban a *contionator* (prédikátor, narrátor) prózai kommentárjában, amely a Getszemáni-kertben Júdás csókkal történő elárulása közben hangzik el, ugyanez a motívum köszönt vissza:²⁰

Oh, atkozot etszaka, hogy mertel ily nagy vetket cselekedni, el atad a boldogsagos Szűznek Szent fiát, azért nem vagy melto, hogy az esztendőnek etszakai köze szamláltassal. Oh, átkozatt judas, mit vetet neked az Istennek fia, hogy így szeretted az ezüstöt, miért nem jelentetted meg az ó szent fianak, bizonyára a tengert és á földet

17 Medgyesy: A csíksomlyói ferences misztériumdrámák, 257.

18 Vö. Medgyesy: A csíksomlyói ferences misztériumdrámák, 136–137.

19 Vö. Medgyesy S. N.: A *theatrum sacrum* elemei a Kájoni-Hymnarium nagypénteki paraliturgikus énekeiben, in: Magyar Egyházzene 25 (2021/2022/2), 149–190, 163.

20 Idézi: Medgyesy: A *theatrum sacrum*, 164.

feljárta volnais nem harmincz ezüst penzt, hanem haromszáz aranyat is szerzet volna, oh, judás, kiresztenyek, terjetek meg!

A Kájoni-Hymnáríum (1659–1677, Csíksomlyó) egyik nagypénteki paraliturgikus énekköltemény 6. versszaka kifejezetten említi, hogy Júdás olcsón árulta el Jézust:²¹

E' Keppen a' Christust sidoknak arulta
Judas, ki Urunknak Apostola vala,
Es a' veg vacsoran vele eszik vala,
Harmincz ezüst penzen nagy olcson elatta.

A passiójátékok főbb Júdás-motívumainak bemutatása után térünk most át a szakrális népi hagyományra. Ebben a hagyományvilágban a Júdásra vonatkozó szokásokat²² – a rendelkezésünkre álló anyagot kiértékelve – három motívum köré csoportosíthatnánk: a megelőzés/ késleltetés, a büntetés és a Megváltót eláruló apostol túlvilági sorsának plasztikus szemléltetése. A néphagyományban Júdás mellett Pilátus alakja is kiemelt figyelemnek „örvend”, hiszen mindkét személy – jóllehet más-más módon – a zsidók kezére adta

21 Idézi: Medgyesy: *A theatrum sacrum*, 173.

22 Természetesen voltak/ vannak szokások, amelyekben csak érintőlegesen utalnak Júdás árulására. Ebben a vonatkozásban hadd utaljunk pl. egy csíkdánfalvi nagycsütörtöki szokásra, az ún. *úrvacsorára*, amely egy rituális, kollektív étkezés, aminek elengedhetetlen tartozéka a teljes rózsafüzér elimádkozása volt. Az étel elfogyasztása előtt elmondták az ún. *Arany-miatyánkot* (miatyánk = imádság; arany → az ima értékességére utal), egy párbeszédese szerkezetű, tagolt prózaritmusú imádságot, amelyben Jézus – Mária kérdésére – napi lebontásban előre felvázolja a nagyhét eseményeit. Ebben az imában a következő dialógust olvashatjuk: – Nekem legkedvesebb fiam, Jézus, mit fogsz te mívelni azon a nagy és szent zöldcsütörtökön? – Legkedvesebb anyám, én azt neked mindjárt megmondom. Ama hamis Júdás el fog engem adni harminc ezüstpénzért. E szokásról bővebben: Szűcsné Gazda E.: *A nagycsütörtöki úrvacsora*, in: *Acta Siculica* 2007, 697–707. Az Arany-miatyánkról lásd továbbá: Jáki S. T.: *Csángómagyar Arany-miatyánk*, in: S. Lackovits E. – Mészáros V. (szerk.): *Népi vallássosság a Kárpát-medencében*. 5. Konferencia Pápán 1999. június 22–24., I, Veszprém 2001, 147–164.

Jézust. Így érthető, hogy a rájuk vonatkozó néphagyományi gyakorlatban is sok a párhuzamosság (Júdás-verés, -kergetés, -égetés – Pilátus-verés,²³ -kergetés,²⁴ -égetés²⁵). A népi hagyomány nem sokat teketóriázik ezen a téren. A passió mindkét emblematisz negatív szereplőjének ellátja a baját.

Kezdjük a legelején. A megelőzés csoportjába lényegében azok a népi szokások tartoznak, amelyek elhárítani, késleltetni próbálják Júdás árulását. Krisztust akarják megvédeni, megmenteni őt a zsidók kezétől. Visszapörgetve az idő kerekét meg akarják akadályozni, hogy Jézus elragadtasson övéi közül. Ide tartozik a dévai székelyek²⁶ azon beszédes szokása, amelyet bukovinai szülőföldjükéről, Andrásfalváról hoztak magukkal.²⁷ Nagycsütörtökön gyepdarabot függesztettek a kapufélfára. Elmondásuk szerint ugyanis Júdás apostol, amikor elárulta Mesterét, abban állapotodott meg a zsidókkal, hogy Jézus szállását a kapu oszlopára helyezett gyephanttal jelöli meg. Péter megneszelte ezt és elrendelte, hogy minden egyes kapufélfára hasonlót tegyenek. Ily módon Jézust csak később fogták el.²⁸

A második csoportból, amely Júdás szimbolikus büntetését célozza meg, hadd említsük a következőt: az alsó-frankföldi Ebenhausenben (Landkeis Bad Kissingen, Németország) a következőkben

23 Vö. Bálint S.: *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*, Budapest 1989, 214–215.

24 Vö. Bálint: 215.

25 Vö. Manga J.: Art. *Pilátus-égetés*, in: Magyar Néprajzi Lexikon 4 (1982), 240; Bálint: 215.

26 Betelepedésükről: Sebestyén Á.: *A bukovinai székelység tegnap és ma*, Budapest 2009, 121–126. Lásd továbbá: Sebestyén Á.: *A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Madéfalvától napjainkig*, Szekszárd 1972.

27 Vö. Bálint: 213–214.

28 Ebbe a kategóriába sorolható egy másik, Szatmárban és Biharban fellelhető nagypénteki szokás is, amely azonban Pilátusra és nem Júdásra vonatkoztatható: Pilátus macskájának kergetése. E néphagyomány értelmében a macska véletlenül bent volt a templomban, amikor a zsidók Jézus keresztre feszítését kimondták. Ezért kikergettek azt, nehogy elárulja őket (vö. Szendrey Zs.: *Szatmár megye néphagyományai*, in: *Ethnographia* 39 [1928], 27–38, 36). A zsidók cselekedetét elevenítette fel tehát ez a szokás. Így itt a „megelőzés” az ellentétét akarta elérni: Krisztus „forgatókönyv szerinti” kivégzését.

tárgyalt Júdás égetését egy érdekes, a 14. századra visszavezethető szokás előzi meg mai napig: a Júdás-kergetés (*Judasjagd*). Nagypéntek és nagyszombat közötti éjszaka, amikor éjfél utat a templom órája, veszi kezdetét ez a szokás. A Júdást megszemélyesítő fiatalnak negyedóra marad a falu utcáiban, udvaraiban az elrejtőzködéshez, miután a többiek elindulnak keresésére, majd kergetésére és megfogására. Júdás kiválasztása egyszerű: aki elfogja Júdást, az a következő esztendő Júdása.²⁹

A harmadik kategóriából két szokást is említhetünk, amely egyazon név alatt volt ismert: a Júdás-égetés. Nagyszerdán, nagycsütörtökön, nagypénteken vagy nagyszombaton este tüzet gyújtanak, amelyre egy az áruló Júdást jelképező (szalma/rongy)bábút dobta (égetés helyett vízbe is dobhatták). Lengyelországban a Júdás-bábút nagyszerdán a templom előteréből kiindulva végigvitték a falun, majd pedig annak végén elégették vagy vízbe dobta.³⁰ Júdás-égetésnek nevezték azt a szokást is, amikor a pap a templomon kívül, annak egy sarkában az év folyamán el nem használt szent olajokat, illetve olajos vattákat nagyszombaton elégetett.³¹ A szokást jól

29 <https://www.infranken.de/ratgeber/saisonales/feiertage/skurrale-judas-jagd-warum-die-ebenhäusner-an-ostern-auf-die-jagd-gehen;art168710,3409498> [2020. 06. 14.).

30 Vö. Manga: 240.

31 A Júdás-égetést közvetlenül követő és abból kinövő érdekes szokást ír le Strzemcha Pál (*A morvaországi németek népélete*, in: Osztrák-Magyar monarchia írásban és képekben, Budapest 1897, 129–164, 140) egyik tanulmányában: „Ehhez [= Júdás-égetés/ Judasverbrennen] a szertartáshoz a falubeliek fanyalábokat visznek magukkal, hogy azokat megszenteltessék. A szentelt olajokat elégető tűz szénével keresztekot írnak a fahasábokra, amelyeket aztán fölapróznak s határjelző kis keresztekot csinálnak belőlük, hogy velük földjeiket megáldják. Az az úgynevezett *kereszt-letűzés* („Kreuzlstecken”) szokása, amelyet sajátzerű szertartással nagyszombat éjjelén gyakorolnak. A gazda már hajnali három óra tájban fölkel a háznépét s csakhamar útra kel velük ki a földekre. Elöl megy ő maga, utána mennek a fiai, majd a férfi- s végül a nő-cselédség. Imádságokat és énekeket mondva körüljárják a földeket s a kellő helyen letűzik a keresztekot, míg a menet végén haladó szolgáló szenteltvízzel hinti be a földet. A kereszt mellé még egy pálmagalyat is szűrnak. Napfölkeltkor az emberek kisetnek házaikból a falu elé, hogy egy kelet felé néző dombról üdvözlőjkék a fölkelő húsvéti napot, a mely ez ünnepen nem úgy kél föl, mint máskor,

magyarázza Anton Gregor Rippel († 1729) német származású római katolikus teológus 1754-ben Nagyszombatban nyomdafestéket látott *Anya-Szent-Egyháznak ceremoniái, és szertartási* című könyve, amely az eredetileg 1723-ban Strasbourghban napvilágot látott műve magyar fordítása. Rippel könyvét „egy Doktor, és egy új meg-tértt között való nyájas beszéd formájában szerkesztette [...], hogy tudni-illik, egy felől a’ tudósnak únalmára ne légyen, más felől pedig a’ tudatlan annál könnyebben meg-foghassa”. Nagyszombat magyarázatának rögtön a legelején a tűzszentelésről kezdődő párbeszédben a következőket olvashatjuk:³²

<i>Az új meg-tértt:</i> [...] <i>Doktor:</i>	Mit jelent, hogy Júdást meg-égetik, és miért szentelik-meg a’ tűzet? Ez régi Németh köz mondás, és egyebet nem jelent, hanem hogy Júdás, a’ ki hitetlenségből Kristust el-árulta, immár a’ pokolban ég, a’ mint a’ Pap az ú szent Olajt a’ tűzben meg égeti.
---	---

A tűz tehát a pokol tüzére utal. Helyenként a húsvét előtti napot, nagyszombatot pontosan ezen Júdás-égetés miatt Júdás szombatjának is nevezték.³³

Júdás árulása a növények csodálatos világát sem hagyja hidegen. Így egy fa és egy másik növény is viseli a nevét. A (közönséges) júdás-fa (*Cercis siliquastrum*) húsvét körül bontja virágait. A hagyomány szerint egy ilyen fára akasztotta fel magát Júdás (vö. Mt 27,3–10), mire a fa szégyenében eredetileg fehér virágzatát borvörösre, illetve

hanem hármát ugrik örömében. Ezután a lányok a patakhöz futnak s annak vizében megmossák az arcukat, hogy megszépüljenek.”

32 *Anya-Szent-Egyháznak ceremoniái, és szertartási, Mellyeket A’ Magyar Nemzetnek lelki javára, és épületére Tisztelendő Roppel Gergely Úrnak, Helestädi Papnak könyvéből Haza tulajdon Nyelvére fordíttatott. A’ Méltóságos, és Fő Tisztelendő Úr Szent-Illónay József, Arbai Püspök...,* Nagyszombat 1754, 89.

33 Vö. J. S. Ersch – J. G. Gruber (Hrsg.): *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge II*, Leipzig 1846, 430.

a nagybőjt lila színére változtatta.³⁴ Ennél a fánál – akárcsak a kefevirág, a jákafa, a Theobroma-fajhoz (*theosz/ isten + bróma/ étel* szavak összetételéből) tartozó kakaófa vagy a dinnyefafélék (pl. papaja) esetében – a törzsvirágzás (*kauliflória*) jelenségével találkozunk. Virágai tehát nemcsak a csúcshajtásokon (azaz az ágakon), hanem a törzsön is ülnek. Ennek a jelenségnek köszönhető a júdásfának rendkívül erős térhatása. Nem is csoda, hogy egyesek a világ legszebb, legérdekesebb növényeként tartják számon. Elnevezése valójában az *Arbor Judae* (júdeai fa) név eltorzulásából³⁵ válhatott júdásfává.³⁶

A sokfelé dísnövényként ültetett kerti holdviola (*Lunaria annua*) is a köznyelvben Júdás nevét viseli. Jellegzetes pénzformájú, kerekded (becő)termése, amelynek ezüstös fényű válaszfala a magvak kihullása után is megmarad, arra a 30 ezüstpénzre emlékeztet, amelyet Júdás a főtanáctól Jézus elárulásáért kapott. Innen ered népi elnevezése, amely majdhogynem teljesen kiszorította a növény hivatalos magyar nevét: Júdás pénze, júdáspénz, júdástallér.³⁷

Ebből a rövid áttekintésből is jól láthattuk, hogy iskarióti Júdás portréjának megfestése, illusztrálása mily fantáziadús a passiójátékban és a népi hagyományban egyaránt. Ő egyszerűen az ördög evilági megtestesítője, a kárhozat embere.

Manapság Júdás-képünk jócskán árnyaltabb. Jóllehet Júdás árulásának történetében nincs helye az elfogult „romantikázásnak”,³⁸ személyisége, egyénisége felderíthetetlen, megfoghatatlan

34 Vö. Surányi D.: A júdásfa, in: Új Ember 37 (1981/15), 3.

35 Az angol nyelvben is hasonló a helyzet. *Judas tree* a fa neve és valószínűleg a francia *arbre de Judée* (tree of Judea) hibás átvétele (vö. D. J. Mabberley: *Mabberley's plant-book. A portable dictionary of plants, their classification and uses*, Cambridge 2008, 170).

36 Vö. A „Júdásfa”, in: Új Ember 19 (1963/15), 2.

37 A tallér ezüst pénzérem. Nagyobb mennyiségben először a Joachimsthal elnevezésű csehországi (ezüst)bányavárosban verték. Innen a neve: eleinte *Joachimsthaler* (= joachimsthal), majd csak egyszerűen *Thaler*, amiből a magyar *tallér* fejlődött ki. A *dollár* elnevezés is innen eredeztethető (*thaler* → *daler* → *dollár*), úgyszintén Szlovénia hivatalos pénzneme a *tolár*, amely 1991. október 8-ától a jugoszláv dinárt váltotta fel és amely helyett 2007 újévtől az eurót vezették be.

38 Vö. H.-J. Klauck: *Judas – Ein Jünger des Herrn* (QD 111), Freiburg – Basel – Wien 1987, 138.

titokzatosságának köszönhetően ellentmondásosságában ma is magával ragad minket.³⁹ Talán igaza van Esterházy Péternek, amikor azt írja: „Júdás nem szörnyeteg, hanem inkább testvér, rokon, sőt: tükör”.⁴⁰ Tükör! Melyben magunkra ismerhetünk. Egyszerűbb volna benne az „ördögi esztétika” csúcstermékét látni, személyében hullafoltos lelki tükrünk bálványára ismerni, amikor végre valahára öntelten rá tudnánk mutatni valakire, aki – meglátásunk szerint – sokkal rosszabb, gonoszabb és elvetemültebb volt, mint bármikor jómagunk. *Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember* (Lk 18,11) – harsoghatná oly fájdalommentesen létünk dölyfösen. S ha életünk „szenvedéstörténetében” Júdásra ismer-nénk, az sosem önmagunk volnánk, hanem mindig a másik, a mel-lettem lévő másik, a mellettem lévő ellenszenves másik. Pedig az Úr szenvedéstörténete ma is – magunk és kortársaink közreműködésével – folytatódik. S ma is fellelhető benne az alvó tanítványok kara (Mk 14,37–41), a Jézust megtagadó, majd pedig könnyekre fakadó Péter (Mk 14,66–72), a megszólaló kakas (Mk 14,68.72), az őt gúnyoló és leköpdöső „bátor” szolgálatot teljesítő „katonák” serege (Mk 15,16–20), a fejüket csóváló, káromló éppen „arra menők” tömege (Mk 15,29–30), valamint az összecsődült, szenzációra éhes bámulók, kíváncsiskodók sorfala (Lk 23,48), a jajgató és síró asszonyok sokasága (Lk 23,27), a jobb és bal lator (Lk 23,39–43), s természetesen a Mesterét csókkal eláruló tanítvány, Júdás is.

Júdás – akárcsak a többi passiószereplő – tükör! Igen, igenám, igenis: tükör!

39 Vö. A.-B. Renger: *Die Ambiguität des Judas. Zur Mythizität einer neutestamentlichen Figur*, in: A. Polaschegg – D. Weidner (Hrsg.): *Das Buch in den Büchern. Wechselwirkungen von Bibel und Literatur*, München 2012, 85–100.

40 Esterházy P.: *Javított kiadás. Melléklet a Harmonia caelestishez*, Budapest 2002, 25.